

4. Подлісецька О. Гендерний код у прозі Лесі Українки // Вісник Одеського нац. ун-ту. ім. І. І. Мечникова. 2016. № 5. С. 11–17.

5. Радько О. Проза Лесі Українки в дослідженнях Б. Якубського // Вісник Східноєвропейського нац. ун-ту. ім. Лесі Українки. 2017. № 1.(9). С. 101–106.

6. Саноцька В. Репрезентація жінки в творчості Лесі Українки // Вісник Нац. ун-ту. «Львівська політехніка». 2018. № 2.(4). С. 98–101.

7. Українка Л. Листи : 1876-1897; [упоряд. В. Прокіп (Савчук)] Київ : Комора, 2016. 508 с.

8. Українка Л. З людської намови : проза. Київ : Академія, 2015. 384 с.

Яковлєва Олена – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська література XIX–XX століття.

Марина Лупол

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА ЛЕСІ УКРАЇНКИ «БОЯРИНЯ»: ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОЛЮ БАТЬКІВЩИНИ У ВИРІШАЛЬНІ МОМЕНТИ ІСТОРІЇ. ОБРАЗИ ОКСАНИ Й СТЕПАНА

Поема «Бояриня» – це один із найкращих творів Лесі Українки. За життя Леся Українка поему «Бояриню» не публікувала, і лише після її смерті поему кілька разів друкували у журналах та окремими виданнями. Перше видання у журналі «Рідний край» здійснено в 1914 році, ще декілька перевидань вийшли у світ до 1926 року. У радянські часи п'єса була забута. Цей твір був заборонений

цензурою, не перевидавався, не згадувався і належить до маловідомих, замовчуваних, через своє антимосковське спрямування, і вважається більшістю дослідників творчості письменниці незавершеним.

Але менш за все «Бояриня» – твір історичний, так само, як і «Кассандра». Це роздуми, за аналогією, про українську інтелігенцію початку ХХ ст. Згідно з думкою поетеси, нація існує тільки тоді, коли в неї є «духовна еліта». «У нас, на Україні, – писала Леся Українка, – треба здобути собі інтелігенцію, вернути нації її мозок». Загибель інтелігенції в «Боярині» відбувається двома шляхами: через зраду іншій культурі (в даному випадку московській) та через духовну пасивність, що призводить до тих самих наслідків, що й безпосередня зрада. Власне, зовнішнього конфлікту в «Боярині» немає: ніхто не заважає щасливому життю московського боярина Степана, нащадка козацької аристократії, та його дружини Оксани, дочки козацького старшини. Але немає не тільки щастя, а й життя на чужині. Конфлікт «Боярині» внутрішній: це усвідомлення власної національної зради. Загибель нації – Руїна, починається зі смерті національної духовності, за якою йде слідом фізична загибель інтелігенції.

Провідне місце в ліриці Лесі Українки займає тема любові до рідного краю, який вона хотіла бачити вільним і щасливим. Ця тема найбільше розкривається в її поемі «Бояриня».

На історичному тлі XVII століття Леся Українка розглядала ряд проблем, одна з них – трагедії рідного краю. Носієм цієї проблеми у драмі «Бояриня» є образ Оксани. Саме через трагедію життя дочки козака авторка доводить нас до роздумів над трагедією України.

Покохала Оксана молодого козака Степана, який будучи на службі у царя в Москві, з козака став боярином. Після одруження вона їде з чоловіком до Москви, де життя Оксани стало життям у неволі. Від невимовної туги за рідним краєм, не в змозі знести приниження, яке їй, як

українці довелося відчувати в Московщині, вона смертельно занедужала. Весь час перебування на чужині вона внутрішньо протистоїть тому, що її оточує: побуту, звичаям, взаєминам між людьми. Не сприймає вона російського одягу. Не може дівчина звикнути й до того, що їй не можна було самій ходити, не можна «з чоловіками жіноцтву пробувати при бесіді», тоді як в Україні жінка в пошані. Не могла зрозуміти Оксана й того, що молодь побирається через сваху. Обурює її «поцілуйний обряд». Дивує героїню те, що не чути співу у Московщині. Вона називає себе невольницею, а Московщину – тюрмою: *«1 литр молока = 9 кг сыра, рецепт: на ночь надо... А що ж? Хіба я тут не як татарка? Сижу в неволі? Ти хіба не ходиши під ноги слатися своєму пану, мов ханові? Скрізь палі, канчуки... Холопів продають... Чим не татари? Трагічна доля Оксани: «Я гину, в'яну, жити так не можу»* [4, с. 370].

І ця доля є уособленням долі України під владою Росії. Леся Українка виступала проти такого поневолення, проти того ставлення московського панства до українців, яке ображало, принижувало наш волелюбний народ, народ з героїчним минулим, давньою культурою і високим рівнем морально-етичних принципів, а не проти російського народу. Наш народ, за твердженням Лесі Українки, заслуговує на велику повагу і повноцінне самостійне буття.

Слід схарактеризувати й добу, в яку з'явилася драма, та причини, що спонукали не лише Лесю Українку, а й багатьох українських літераторів звернутися у своїх творах до теми Руїни та наслідків Переяславської ради. М. Драй-Хмара перелічив твори цієї тематики, написані протягом 1902-1911-го рр.: «Гандзя» І. Карпенка-Карого – 1902 р.; «Про що тирса шелестіла» С. Черкасенка, «Сонце руїни» В. Пачовського – 1911 р.; «Гетьман Дорошенко» Л. Старицької-Черняхівської – 1911 р.; «Бояриня» Лесі Українки – 1910 р. Дедалі більшу актуальність аналізованої теми він пояснює кількома причинами:

- посилення колонізації України російським капіталом, який, стрімко розвиваючись, створював нову базу для русифікації населення;

- зростання революційної агітації в імперії і водночас об'єднавчих з російською соціал-демократією тенденцій та зростання русофільських настроїв в українських революційних колах;

- викликане першою та другою причинами почуття безнадії в частини національно налаштованої інтелігенції, зневіра в можливості національного визволення, що призводило до відмови від самої ідеї суверенітету.

Отож ситуація багато в чому подібна до тієї, що призвела до Переяславської ради, а відтак і до Руїни: та сама зневіра у власних силах і можливостях, та сама надія на допомогу «одновірців», у першому випадку – «православного царя-батюшки», в другому революційного пролетаря і соціал-демократа.

Недарма М. Драй-Хмара, та й деякі сучасні дослідники, вважають драму «Бояриня» алегоричним твором, що має приховані риси сучасного життя.

Однією з найважливіших є проблема наслідків Переяславської угоди для України та її народу. Вона пронизує весь твір і поставлена вже в першій дії драми в полілозі дійових осіб, що зібралися в оселі Перебійного.

Отже, Іван – син козацького старшини Перебійного – впевнений, що дотримання присяги на вірність Москві, даної в Переяславі, є зрадою стосовно України. Степан же, який заступив на царевій службі свого батька, твердить: він, як і батько, не зраджував своєї вітчизни, а залишився в Москві, щоб «з-під царської руки служити» Україні. Степан і справді всіляко догоджає цареві, аби мати змогу бодай пів слова замовити за козацтво, бодай супліку козацьку передати до царських рук.

Та, як переконує подальший аналіз твору, ні вірність присязі, ні догоджання цареві «черкаскими» піснями, ні

танцювання українських тропаків, ні «ходіння на голові» не може забезпечити Україну від московської сваволі.

*«І просвітку нікому не дають московські посіпаки...
...Цулко затягли супоню на наших боках...»* [1, с. 527] – це каже гість, котрий приїхав з України із суплікою до царя.

Леся Українка була не лише українською Кассандрою, а й здатним дивитися в суть суспільних явищ мислителем. Своєю драмою «Бояриня» вона спростувала сподівання прихильників ідеї «братнього єднання» в єдиній демократичній державі. Заперечна відповідь ґрунтувалася передовсім на усвідомленні істотних відмінностей у ментальності двох народів, їхніх традицій і культур.

Отже, ще однією проблемою, гостро поставленою у драмі «Бояриня», є проблема двох традиційних культур, двох цілком відмінних менталітетів.

Цю серйозну й понині досить дражливу етнопсихологічну проблему письменниця розкриває як на етнографічному матеріалі, що служить тлом для подій драми, так і в діалогах, що виражають різні світогляди та ціннісні орієнтації, різні, а то й супротивні уявлення про добро і зло, честь і безчестя тощо.

Відкритість українського побуту, відвертість у висловлюванні думок, зображені в першій дії драми, різко контрастують з побутовими сценами в домі московського боярина, де перед тим як вимовити слово, слід обов'язково озиратися на двері, щоб не підслухав якийсь слуга, де за людьми «шпиги московські цілим роєм ходять», де «скрізь паті, канчуки», торгують людьми й ніхто нікому не довіряє.

У розмові Оксани з Ганною, котра виросла в умовах московської дійсності, побуту й уособлює вже московську культуру, московське світосприйняття, розкривається глибока прірва не тільки між побутовим становищем та соціальним статусом жінки-українки і жінки-московки, а й між їхніми бажаннями, уявленнями, вподобаннями. Так, якщо в Україні дівчина вільно обирала свою долю й судженого, перед цим заприязнившись з ним, полюбивши

його, то в Московщині розмова зі своїм женихом навіть після заручин вважається безчестям.

Коли взяти до уваги, що образ Оксани у драмі асоціюється з образом цілої України в лабетах російського царизму, то цілком логічним є й символічне узагальнення, яке має характер застереження: Україна у складі Російської держави неминуче буде задушена чужорідною культурою, чужинською владою, бо то – два цілком різні й несумісні етнопсихічні й етносоціальні організми. Несумісні не лише на рівні політичних інтересів (за наявності обопільної доброї волі та суверенного статусу це можна узгоджувати), а й на рівні менталітетів. Ще одна проблема, що розкривається в драмі «Бояриня» і в інших творах Лесі Українки, – протиставлення понять «воля-рабство».

Література

1. Бетко І. Біблія як джерело ідей у творчості Лесі Українки // Слово і час. 1991. №3. С. 523–532.
2. Борисюк Т. Лісова пісня Лесі Українки // Слово і час. 1990. № 3. С. 15–20.
3. Борисюк Т. Лісова пісня Лесі Українки. Київ, 1991. С. 313.
4. Українка Леся. Поєми і драми. Київ : Мистецтво, 1980. С. 467.

Лупол Марина – студентка 3 курсу факультету філології і журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: історії української літератури к. XIX – поч. XX ст.